

*VLADAN DESNICA I SPLIT 1920.–1945. ZBORNİK RADOVA
 S DESNIČINI H SUSRETA 2014.*

Ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina. FF-press, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2015, 389 stranica.

Desničini susreti znanstveni je skup utemeljen 1989. te, stjecajem političkih okolnosti prekinut, obnovljen 2005. na stotu obljetnicu Desničina rođenja, i to na zajedničku inicijativu Centra za komparativnohistorijske i interkulturene studije Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka za kroatistiku istoimenoga fakulteta, Hrvatskoga društva pisaca i Srpskoga kulturnog društva Prosvjeta. Održava se svake godine u tjednu Desničina rođendana te je zamišljen kao mjesto suradnje i dijaloga s ciljem revalorizacije raznovrsnih aspekata Desničina djelovanja, ali i rasvjetljavanja fenomena hrvatsko-srpskoga međukulturnoga prožimanja. S trajnim i kontinuiranim uporištem u liku i djelu Vladana Desnice, autora kojemu pripada samosvojno i iznimno mjesto u hrvatskoj književnosti, i ovoga su se puta znanstvenici i stručnjaci različitih disciplina s institucija poput, među ostalim, filozofskih fakulteta u Zagrebu i Splitu, Hrvatskoga instituta za povijest, Odjela za kulturologiju Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Instituta za književnost, Balkanološkoga instituta Srpske akademije nauka i umjetnosti, Instituta za književnost i umetnost i Filološkoga fakulteta u Beogradu te Filozofskoga fakulteta u Novom Sadu, bavili različitim temama. Ne začuđuje stoga, s obzirom na to da je izvorno tako i zamišljen, interdisciplinarnost i teorijsko-metodološka raznovrsnost.

Zbornik *Vladan Desnica i Split 1920.–1945.* sadrži 18 radova izlaganih na *Desničinih susretima* održanima u Splitu i Islamu Grčkom 19–21. rujna 2014. Započinje uvodnikom urednikâ Drage Roksandića i Ivane Cvijović Javorina u kojem se obrađuje motivacija za temu – ovoga puta to je Vladan Desnica i Split, grad u kojem je živio, s kraćim prekidima, od 1920. do 1945. te je jedna od ključnih komponenti za razumijevanje njegova umjetničkoga rasta i sazrijevanja – te završava prilogima: tekstom *Splitske adrese Vladana Desnice* koji je, kako autori, ujedno i urednici zbornika napominju, fragment izložbe održane u splitskoj Sveučilišnoj knjižnici (rujan–listopad 2014) i šibenskoj Gradskoj knjižnici Juraj Šižgorić (veljača–ožujak 2015), popisom slikovnih priloga, autora i recenzenata pojedinih članaka, bilješkom o urednicima te kazalom imena.

S fokusom na Desnici i Splitu upravo u razdoblju u kojem je u njemu živio, vremenu u kojem grad, kako podcrtavaju autori koji su o toj tematici podrobnije pisali, doživljava značajan urbani i kulturni uspon, zbornik raspravlja i o naizgled dobro poznatim temama, nudeći kompleksniji i minuciozniji pogled na navedeno razdoblje. Prisjetimo se samo činjenice da je upravo u Splitu 1930-ih godina Desnica počeo pisati svoje kapitalno djelo *Proljeća Ivana Galeba*. Kao polazišna stanica, Desničine su splitske godine dakle bile uporištem njegova književnoga i profesionalnoga rada te svjedočanstvo stalnoga životnoga, poetičkoga i geografskoga prožimanja. Kako potvrđuju i urednici u predgovoru, cilj je *Desničinih susreta 2014.* istražiti i propitati neka još uvijek neriješena pitanja o Desničinu intelektualnom i umjetničkom sazrijevanju (u što spada primjerice i intrigantna problematika vezana za njegov projekt *Magazina Sjeverne Dalmacije*), ali i prezentirati društveno-političku i kulturnu situaciju u Splitu u međuratnom razdoblju.

Premda u zborniku ne postoji jasna podjela članaka prema tematici ili području kojemu bi pripadali, razvidno je da njihov redoslijed ipak nije posve slučajan. Već je i iz naslova tekstova jasno da dominiraju historiografski radovi iz splitske povijesti, a jednim takvim zbornik i započinje.

U prvom radu naslovljenom *O nekim značajkama razvoja Splita u međuratnom razdoblju* Aleksandar Jakir podsjeća na izvjesne društvene i političke datosti u procesu modernizacije Splita koji se u međuratnom razdoblju, postavši glavnim gradom Dalmacije te glavnom lukom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, s udvostručenim brojem građana snažno razvijao. Nedvojbeno je da je modernizacija grada, koja se usko veže i za njegov industrijsko-urbanistički razvoj, utjecala na mladoga Desnicu koji je u Splitu odrastao i umjetnički se formirao, potvrđuje autor zaključno. Temom iz splitske povijesti zanimao se i Tomislav Brandolice u prilogu *Društvena raslojavanja u međuratnom Splitu: jedna povijest odozdo*. Polazeći od perspektive povijesti odozdo te teorijskih i historiografskih postavki Erica Hobsbawma, kroz iščitavanje dostupne mu literature i novinskih izvora, primjera iz književnosti i reprodukcije razgovora sa svjedocima autor prati povijest splitskih društvenih slojeva te razmatra i njihovu životnu svakodnevicu, ističući sport (ponajprije nogomet) kao važan čimbenik u kreiranju urbanoga identiteta. Članak Stanka Piplovića *Urbani razvitak Splita između dva svjetska rata* kraći je pregled dinamičnoga razvoja Splita kao najvećega urbanog centra na jadranskoj obali. Skrećući pozornost na njegovu stambenu arhitekturu, javne građevine i graditeljsko naslijeđe, zdravstvene i znanstvene ustanove te ustanove socijalne skrbi, obrazovne institucije, ugostiteljsko-turističke objekte te objekte za sport i rekreaciju, zaključuje da je Split, ponajprije zahvaljujući smišljenom i skladnom razvoju, u kratkom vremenu prerastao u napredan i moderan grad.

Historiografskim se temama priključio i Stjepan Matković člankom *Senatori iz Splita: suočavanje s krizom Jugoslavije i jugoslavenstva*, u kojem ispituje djelovanje

pristaša različitih političkih struja jugoslavenske orijentacije, političara Budislava Grge Angjelinovića, Uroša Desnice, Petra Gjirlića, Frane Ivaniševića i Ivana Majstorića u Senatu Kraljevine Jugoslavije. Kroz vrlo detaljne biografije izabranih ličnosti, analizom njihovih nastupa Matković demonstrira razilaženja u pristupima nadvladavanju državne krize i preispitivanju nacionalnoga identiteta, a u kojima se zrcale, razumljivo, lokalni utjecaji i svjetonazorske perspektive senatora. Rezimirajući kako je ovaj rad tek poticaj za daljnja proučavanja života i političkih veza parlamentarnih zastupnika, poentira da je upravo prozopografski pristup iznimno koristan za razumijevanje političkih kretanja Dalmacije u međuratnom razdoblju. Prozopografski je pristup razvidan i u trima radovima koji problematiziraju izabrane detalje iz biografije Vladanova oca Uroša, jedne od najistaknutijih političkih figura među Srbima u Dalmaciji. Dragan Bakić u *Prilogu za biografiju*, s podnaslovom *Politička karijera Uroša Desnice u vremenu iskušenja (1919–1941)*, rekonstruirajući mu političko djelovanje između dvaju svjetskih ratova, pažnju posvećuje njegovim pogledima na srpsko-hrvatske odnose i jugoslavensku ideju. S napomenom kako je predmetom proučavanja i njegov angažman u Narodnoj radikalnoj stranci i Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci te obavljanje državnih funkcija, rezimira da je Uroš Desnica bio veliki srpski patriot, pobornik jugoslavenskoga jedinstva i ideje da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod. Šime Pilić piše pak *O agrarnom pitanju u međuratnoj Dalmaciji i radovima dr. Uroša Desnice*. Na početku nudi koncizan sociološko-povijesni pregled agrarne problematike u Dalmaciji da bi potom prešao na agrarno pitanje u tekstovima Uroša Desnice: za njega se, naglašava autor, Desnica zanimao kontinuirano, napose intenzivno u člancima pisanima 1922–31, te je, iako u načelu pristaša agrarne politike Narodne radikalne stranke, iznosio i vlastite stavove i zemljoposjedničke interese, znatno pridonoseći razumijevanju navedene tematike. Djelovanje Uroša Desnice propituje i Marijan Buljan u članku *Uroš Desnica i Narodna radikalna stranka u Splitu 1920-ih prema splitskoj periodici*. U njemu otkriva da Narodna radikalna stranka, premda redovito prisutna na izborima, nije odigrala važniju ulogu u splitskom životu 1920-ih godina. Njezin je pak možda najpoznatiji član Uroš Desnica, istaknuvši se djelovanjem u splitskoj Oblasnoj skupštini, nerijetko oštrim i izrugivačkim komentarima u splitskom tisku te polemikama s neistomišljenicima povukao loše političke poteze, zaključuje autor.

Budući da se Desničin život u Splitu nerijetko dovodi u vezu s njegovim uređivanjem *Magazina Sjeverne Dalmacije* 1934–35, čak su tri autora odlučila pozabaviti se navedenim. Vladimir Gvozden u članku »Magazin Sjeverne Dalmacije« i *Desničina politika književnosti: nekoliko napomena* uočava dubinske veze između Desničina uređivanja *Magazina Sjeverne Dalmacije* i literarnoga rada, naročito njegovih romana. Ističući kako su iskustvo rascjepa, odnosno dominantne dihotomije tamno/svijetlo, nepoznato/poznato, napredno/zaostalo osnova Desničina djela, rad na uređivanju spomenutoga periodika autor kontekstualizira unutar njegove politike književnosti.

Upozorava da je organizacija *Magazina Sjeverne Dalmacije*, u kojem se Desnica u skladu s intelektualnom klimom međuratnoga razdoblja nadao izgradnji političkoga prostora za zajednicu, bila više na tragu prosvjetiteljskoga »mapiranja« svijeta, a manje bliska suvremenim europskim avangardnim časopisima. Polazeći od konstelacije društveno-političkih prilika u vremenu u kojem je *Magazin* pokrenut, Stanislava Barać u članku *Implicitni čitalac »Magazina Sjeverne Dalmacije«: pokušaj rekonstrukcije* otkriva identitet njegova potencijalnoga čitatelja, koji se kao analitička kategorija pojavljuje u studijama britanskih istraživača periodike (Margareth Beetham, Lyn Pykett, Brian Maidment). On je dominantno pozicioniran, pokazuje autorica kroz analizu različitih kontekstualnih čimbenika, kao pripadnik (sjeverno)dalmatinske regije i građanske klase, srpske i hrvatske kulture te integralnoga jugoslavenstva, kao sredovječni intelektualac i ponajprije muškarac. Detaljno je o problematici oko *Magazina* pisao i Drago Roksandić u članku *Vladan Desnica i »Magazin Sjeverne Dalmacije«: književnik i (ne)moć tradicije*. Polazeći od hipoteze da je *Magazin* bio dijaloško i interkulturno glasilo u osjetljivom trenutku političke povijesti, analizom uglavnom dosad nekorisćenih izvora autor historiografski istražuje kakve su bile profesionalne i književne orijentacije mladoga Desnice nakon studija u Zagrebu, zašto se uopće odlučio na pokretanje *Magazina* te kakva mu je bila programska koncepcija, što je skrivala neophodna suradnja s Privredno-kulturnom maticom za Sjevernu Dalmaciju i njezinim glasilom te što je *Magazin* za njega, na kraju krajeva, značio. Zaključuje kako su upravo sporovi i sukobi koji su pratili projekt *Magazina Sjeverne Dalmacije* snažno utjecali na Desničinu kasnije utjecanje umjetnosti kao jedinog istini.

Intenzivno prijateljstvo Vladana i Vladimira Rismonda, koje započinje upravo u Desničinim splitskim godinama, ponukalo je Vladimira Rismonda da u članku *Vladan Desnica u izvorima iz obiteljskog arhiva profesora Vladimira Rismonda st. iz Splita* predstavi Desnicu kroz perspektivu izabranih detalja iz Rismondova arhiva, u kojem se – unatoč njihovom intenzivnom druženju i čestim kontaktima – nalazi začuđujuće malo primarnih izvora, tek osam Desničinih pisama i dopisnica, te nekoliko dokumenata sekundarnoga značaja. Raspravljajući na temelju Desničine korespondencije Rismondu o njihovoj intelektualnoj i umjetničkoj bliskosti, smještajući je pritom u kontekst poetike mediteranizma i takozvanih splitskih kroćanaca, zaključuje da Rismondov arhiv pruža sugestivan uvid u kulturni krug dalmatinskih intelektualaca. Tonći Šitin pak u prilogu *Desnica u tjesnacima zanosa i duhovne obmane međuratne Dalmacije*, kroz doticanje Desničina intelektualnoga itinerarija, stavljajući naglasak na *Estetiku* Benedetta Crocea kao neizbježne lektire, ocrtava obrise problematike vezane za položaj i djelovanje intelektualca i njegova društvenoga angažmana u međuratnoj Dalmaciji.

Svojevrsna je spona između historiografskih tekstova i interpretativnih analiza izabranih segmenata Desničina književnoga djela članak Bojana Đorđevića *Govor*

književnog lika i govor dokumenta: jedna epizoda iz »Proljeća Ivana Galeba«. U njemu se, iznoseći na temelju dokumenata iz Arhiva Jugoslavije u Beogradu dosad nepoznate detalje iz Desničina odvjjetničkoga djelovanja 1930-ih godina, posebno osvrće na Desničino izvješće o nepravilnostima u jednom istražnom postupku protiv nekoliko osoba iz Splita i Dubrovnika, koje je u neposrednoj vezi s romanom *Proljeća Ivana Galeba*. Autor pritom detektira, uz komentar kako zapravo ne postoji studija koja bi se temeljito bavila problematikom Desničinih likova, realistični potencijal epizode Ivana Galeba i Radivoja, ipak upozoravajući u zaključku da je realni, arhivski izvor uvijek proizvod realnoga vremena i ekspozicija predmeta, a književni tekst proizvod vremena naracije i stvaranje predmeta.

Rad Svetlane Šeatović Dimitrijević *Dalmatinski mediteranizam Vladana Desnice: splitski period* o Desničinim književnim topografijama možda najbolje opravdava, ako opravdati uopće treba, ovogodišnju temu *Susreta*. Mediteranizam je naime, kao estetska i regionalna specifičnost koja se počela intenzivno formirati upravo u Desničinu splitskom razdoblju, jedna od najvažnijih komponenti njegova cjelokupnoga opusa te u skladu s navedenom postavkom autorica, analizom antropogeografskih karakteristika (motivi Sunca i svjetlosti, mora te specifičnih socijalnih pojava), problematizira utjecaje i odjeke Splita te širih prostora Dalmacije i Mediterana u *Proljećima Ivana Galeba*. Roman sagledava i u europsko-regionalnom književnoteorijskom i poetičkom kontekstu da bi u središnjem dijelu istraživanja, prepoznajući načine na koje je splitski ambijent utkan u sve pore glavnoga junaka *Proljeća*, poentirala kako su dalmatinski pejzaž i simbolizacija urbanoga prostora bili temelj Desničina života i izvor svih književnih tema.

A Desničinim se književnim temama bave tri članka koji u zborniku, premda nisu sadržajno okupljeni, ipak čine posebnu cjelinu. S obzirom na to da je njegov pjesnički opus u kritičkoj recepciji prilično zapostavljen u odnosu na romaneskni i novelistički rad, članak Vladana Bajčete *Slijepac na žalu – poezija Vladana Desnice* vrijedan je prinos. U njemu autor, izmičući se iz uobičajenoga komparativnog pristupa u okviru Desničina cjelokupnoga djela, razmatra tematsko-formalne karakteristike pjesama iz njegove jedine zbirke pjesama – usmjerava pritom pozornost na specifične dalmatinske kronotope te se dotiče i versifikacijskih segmenata pojedinih pjesama – te, uz napomenu kako je i sam pisac svoje pjesništvo smatrao manje važnim, ispituje i način na koji su stihovi inkorporirani u *Proljeća Ivana Galeba*. Smjestivši zbirku u kontekst europske, hrvatske i srpske književnosti, autor rezimira kako se Desnica svojom zbirkom posredno uključio u tokove europskoga modernizma. Nikolina Konjević Milošević ispituje pak kompletan Desničin umjetnički *credo* u prilogu *Poetika umetičke proze Vladana Desnice* te već u uvodu upozorava da njegovo stvaralaštvo nije moguće razumjeti bez poznavanja svih segmenata Desničine djelatnosti. Poetika mu se može najbolje detektirati kroz *Proljeća Ivana Galeba* i eseje u

kojima je eksplicirao svoju životnu i književnu filozofiju (*Zapisi o umjetnosti, Riječ na vrhu jezika, Primijenjena umjetnost, Djelo i kritika* i dr.), smatra autorica, a potom izdvaja neka obilježja njegova literarnoga puta, među kojima se nedvosmisleno ističe zahtjev za istinitošću kao jedan od temeljnih poetičkih principa svakoga umjetničkog djela. Miljenko Buljac u posljednjem prilogu zbornika, *Veristička poetika »Zimskoga ljetovanja« – prvi tipološki krug literarnosti Vladana Desnice*, piše o poetskim vrijednostima navedenoga djela na razinama strukture i kompozicije. Potvrđujući kako u *Zimskom ljetovanju* Desnica razvija verističku poetiku kao ključno uporište realističke metode, proučavajući pritom funkcionalna svojstva naracije, dinamične opise, epske digresije te monološke i dijaloške oblike, autor sažima da je ovaj roman, unatoč ili možda zahvaljujući svojoj temi, oslobođen svake ideologizacije i politizacije, a piščev je humanizam njegova referentna točka i konačni cilj.

Zaključno recimo kako je i ovoga puta zbornik *Desničinih susreta* artikuliran u širokom društveno-kulturnom kontekstu. Stoga su radovi skupljeni u njemu poticaj za nova čitanja Vladana Desnice koji je, kako svjedočimo, i dalje nepresušna književna i društvenopovijesna tema, i sustavnija istraživanja nekih možda dosad zanemarenih ili nedovoljno proučenih aspekata Desničina života i djela te iskorak u potpunije razumijevanje složene političke i kulturne situacije u međuratnom Splitu.

MARTINA KOKOLARI